

Заєць К. В.

старший викладач

кафедри безпеки та правоохоронної діяльності,

Західноукраїнський національний університет

Крамар В. В.

студент ПД-12

юридичного факультету,

Західноукраїнський національний університет

ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ У ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Сучасні економічні процеси розвиваються в умовах активної цифровізації, яка охоплює фінансову сферу, систему безготівкових розрахунків та електронний документообіг. Інформаційно-комунікаційні технології дедалі більше інтегруються у господарську діяльність, що спричиняє не лише позитивні зміни в економіці, але й появу нових форм тіньових фінансових операцій. Тіньова економіка швидко адаптується до цифрового середовища, використовуючи сучасні технології для приховування незаконної діяльності. У таких умовах особливого значення набуває використання цифрових слідів фінансових операцій як інструменту формування доказової бази у діяльності правоохоронних органів.

Важливим є визначення значення цифрових слідів фінансових операцій у процесі виявлення та розслідування економічних правопорушень, а також аналіз особливостей їх використання у правоохоронній практиці з протидії тіньовій економіці.

Цифрові сліди фінансових операцій являють собою електронні дані, які формуються у процесі здійснення фінансових транзакцій у цифровому середовищі. До них належать банківські записи, інформація платіжних систем, дані щодо переказів коштів, журнали електронних систем, відомості мобільних фінансових застосунків, а також метадані, що відображають

технічні характеристики операцій, час і місце їх проведення. Такі дані утворюють цифровий профіль фінансової активності суб'єктів господарювання та можуть використовуватися як джерело доказів у кримінальному провадженні [1].

Особливого значення цифрові сліди набувають у сфері протидії тіньовій економіці, оскільки значна частина незаконних фінансових операцій сьогодні здійснюється через електронні платіжні системи, інтернет-банкінг, криптовалютні сервіси та інші цифрові інструменти. Це свідчить про поступове зниження ефективності традиційних способів документування економічних злочинів, які базувалися переважно на паперових документах та поясненнях осіб. Натомість цифрові дані дозволяють простежити рух фінансових потоків, встановити зв'язки між учасниками операцій та виявити схеми легалізації незаконних доходів або ухилення від оподаткування.

Важливою характеристикою цифрових слідів є їх об'єктивність, оскільки вони створюються автоматизовано інформаційними системами. Крім того, такі дані накопичуються у значних обсягах, що дає можливість застосовувати сучасні аналітичні технології для їх опрацювання. Разом із тим цифрова інформація може зазнавати модифікації або приховування, тому виникає потреба у використанні спеціальних методів цифрової криміналістики та технічного захисту інформації.

У межах досудового розслідування цифрові сліди фінансових операцій виступають важливим джерелом доказової інформації. За їх допомогою можна встановити факт проведення транзакції, визначити її учасників, суму, спосіб та час здійснення. Аналіз таких даних також дозволяє виявляти нетипові фінансові операції, які можуть свідчити про відмивання коштів або інші незаконні дії. Крім того, цифрові сліди сприяють відтворенню фінансових ланцюгів, що використовуються у тіньових схемах для приховування кінцевих вигодонабувачів.

Важливу роль у формуванні доказової бази відіграють банки та інші фінансові установи, які зобов'язані здійснювати фіксацію та зберігання інформації про фінансові операції клієнтів. Сьогодні такі дані інтегруються в автоматизовані системи фінансового моніторингу, що дозволяє оперативно виявляти підозрілі транзакції та реагувати на потенційні ризики [2]. Це сприяє підвищенню ефективності взаємодії між правоохоронними органами та іншими державними структурами у сфері боротьби з економічною злочинністю.

Перспективним напрямом розвитку правоохоронної діяльності є використання технологій аналізу великих даних та елементів штучного інтелекту для опрацювання цифрових фінансових слідів. Такі технології дають можливість виявляти приховані закономірності у фінансових потоках, встановлювати взаємозв'язки між суб'єктами господарювання та прогнозувати ризики незаконної діяльності. Це дозволяє підвищити результативність правоохоронної діяльності та забезпечити превентивний характер протидії економічним правопорушенням.

Разом із тим використання цифрових слідів як доказів супроводжується низкою правових і технічних проблем. Однією з основних є питання забезпечення допустимості цифрових доказів у кримінальному провадженні, оскільки електронна інформація може бути змінена або сфальсифікована [3]. Саме тому важливого значення набувають засоби криптографічного захисту, електронного цифрового підпису та дотримання процедури збереження цифрових доказів. Не менш важливим є дотримання процесуальних вимог при отриманні доступу до фінансової інформації.

Окрему увагу необхідно приділяти забезпеченню балансу між інтересами правоохоронної діяльності та правом особи на приватність. Оскільки цифрові сліди фінансових операцій містять значний обсяг

персональних даних, їх використання повинно здійснюватися виключно відповідно до вимог законодавства та принципів пропорційності.

В Україні поступово впроваджуються цифрові інструменти у діяльність правоохоронних органів, спрямовані на виявлення та аналіз фінансових правопорушень. Зокрема, у межах програми цифрової трансформації МВС України на 2024–2025 рр. передбачено створення єдиної аналітичної системи для боротьби з економічними злочинами [4, с. 3]. Використання подібних систем забезпечує можливість оперативного аналізу цифрових слідів фінансових операцій, виявлення підозрілих транзакцій та встановлення взаємозв'язків між учасниками незаконних фінансових схем. Міжнародний досвід також свідчить, що впровадження цифрових технологій та інформаційно-комунікаційних систем позитивно впливає на зменшення рівня тіньової економіки та підвищення ефективності протидії незаконним фінансовим операціям [5, с. 45].

Отже, цифрові сліди фінансових операцій відіграють важливу роль у формуванні сучасної доказової бази у сфері протидії тіньовій економіці. Вони забезпечують можливість детального аналізу фінансових процесів, сприяють виявленню складних незаконних схем та підвищують ефективність розслідування економічних правопорушень. Водночас ефективне використання цифрових доказів потребує вдосконалення правового регулювання, розвитку технічних можливостей правоохоронних органів та підготовки фахівців у сфері цифрової криміналістики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фігурський В. М. Докази в електронній формі у кримінальному провадженні. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2023. № 4. С. 97–105.
2. Будник Л., Данилюк І., Тигач Г. Вплив глобальних трендів цифровізації на тіньову економіку: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1. С. 228–234.

3. Гуцалюк М. В., Антонюк П. Є. Процесуальна спроможність використання електронної (цифрової) інформації як доказу в кримінальному провадженні. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 116–122.

4. Міністерство внутрішніх справ України. *Цифрова трансформація МВС: пріоритети 2024–2025 рр.* Київ, 2024. 8 с.

5. Ремейкене Р., Старак А. ICT development and shadow economy. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. 2022. Т. 35, № 1. С. 44–50.